

Deloitte AS
Postboks 221 Sentrum
0103 OSLO

VÅR REFERANSE
21/8824

DERES REFERANSE

DATO
27.06.2022

Tilsynsrapport

1. INNLEDNING

Finanstilsynet gjennomførte tilsyn hos Deloitte AS (Deloitte/revisjonsselskapet) i perioden 25. oktober – 12. november 2021. Tilsynet ble gjennomført sammen med PCAOB, som på grunn av koronapandemien deltok digitalt. Tilsynsrapporten er utarbeidet på grunnlag av foreløpig tilsynsrapport datert den 7. februar 2022 og revisjonsselskapets tilsvar datert den 26. april 2022.

Tilsynet inngår i Finanstilsynets arbeid rettet mot selskaper som reviderer foretak av allmenn interesse. Finanstilsynet skal blant annet gjennomføre kvalitetskontroll med slike revisjonsselskaper minst hvert tredje år, jf. revisorloven § 13-1. Kvalitetskontrollen skal minst omfatte en vurdering av uavhengighet, ressursanvendelse, revisjonshonorarer og revisjonsutførelsen. For revisjonsselskaper skal kontrollen dessuten omfatte vurdering av selskapenes interne systemer for kvalitetskontroll og overholdelse av plikter i henhold til hvitvaskingsloven. Selskapsdelen av tilsynet er gjennomført på grunnlag av ny revisorlov av 2020, mens oppdragskontrollene er gjort etter den tidligere revisorloven av 1999. De funn og observasjoner som er omtalt i denne tilsynsrapporten er basert på situasjonen på tilsynstidspunktet.

At det foreligger hensiktsmessige retningslinjer og rutiner er sentralt for å sikre overholdelse av revisorlovgivningen, herunder god revisjonsskikk. Finanstilsynet har vurdert utvalgte retningslinjer og rutiner i revisjonsselskapet. Etterlevelse er testet på ett eller flere områder for 33 revisjonsoppdrag. Områder som er valgt ut for testing er blant annet aksept- og fortsettelsesvurderinger og revisors ressursanvendelse og honorarer, herunder uavhengighet ved levering av tilleggstjenester. Revisjonsselskapets antihvitvaskingsarbeid er også gjennomgått.

Det interne kvalitetskontrollsystemet innebærer også at revisjonsselskapet selv foretar kvalitetskontroller som er egnet til å avdekke svakheter i revisjonsutførelsen. Fire revisjonsoppdrag som har vært gjenstand for slike interne kvalitetskontroller er gjennomgått av Finanstilsynet som del av tilsynet. Formålet er å vurdere om kontrollen er effektiv og om funn blir hensiktsmessig fulgt opp.

I tillegg omfattet Finanstilsynets tilsyn kontroll av revisjonsutførelsen på utvalgte områder for fire andre revisjonsoppdrag. Oppdragene gjaldt to foretak av allmenn interesse og to foretak som er betegnet som mindre revisjonsoppdrag (Minipakken). De to allmenninteresseforetakene er morselskap i konsern med flere datterselskap. Ett av oppdragene som ble gjennomgått gjaldt en

sparebank, der også konsernregnskapet ble kontrollert. For det andre foretaket ble utvalgte deler av revisjonen av et datterselskap gjort i tillegg til kontroll av konsernregnskapet.

Revisors rolle som allmennhetens tillitsperson ved utførelse av lovfestet revisjon er definert i tidligere revisorlov § 1-2 og gjeldende revisorlov § 9-1. Revisor skal utøve virksomheten med integritet, objektivitet og aktsomhet. Ved gjennomføring av tilsyn med revisjonsselskaper som har betydelige inntekter fra andre tjenester enn lovfestet revisjon, er Finanstilsynet opptatt av hvordan revisjonsselskapets ledelse og styre sikrer at de verdier og holdninger som skaper tillit til en revisjonsbekreftelse, også etterleveres i øvrig virksomhet. Finanstilsynet har vurdert de uttalelser som fremgår av åpenhetsrapporten, årsrapporten, kursmateriale, belønnings- og sanksjonssystemer, for å påse at disse bidrar til økt revisjonskvalitet og tillit ved at verdier som objektivitet, uavhengighet, integritet og aktsomhet vektlegges. Utførelse av lovfestet revisjon utgjør om lag 40% av Deloitte sin virksomhet.

2. ORGANISERING, RETNINGSLINJER OG RUTINER

Revisjonsselskap skal etablere systemer for intern kvalitetskontroll, jf. revisorloven § 7-1.

Den internasjonale standarden for kvalitetskontroll for revisjonsforetak ISQC 1 erstattes av den oppdaterte standarden ISQM 1 i 2022. Frist for gjennomføring er 15. desember 2022.

Revisjonsselskapet opplyste på tilsynstidspunktet at tiltak er igangsatt som et ledd i arbeidet med å tilpasse selskapets kvalitetskontrollsystem for å etterleve ISQM 1.

Finanstilsynet legger til grunn at lovkravet om kvalitetskontroll langt på vei er tilfredsstilt når det er implementert kvalitetskontrollsystemer i samsvar med ISQC 1/ISQM 1. Et sentralt element i kvalitetskontrollsystemet er revisjonsselskapets overvåking, jf. ISQC 1 punkt 16, bokstav f.

Finanstilsynet har gjennomgått revisjonsselskapets kvalitetsstyringssystem og utført detaljerte tester av etterlevelsen både ved gjennomgang av utvalgte oppdrag og ved test av revisjonsselskapets egen oppfølging. Finanstilsynets merknader følger under.

2.1 Uavhengighet

2.1.1 Rotasjon

For foretak av allmenn interesse var og er det et krav om partnerrotasjon, jf. revisjonsforordningen art. 17 nr 7. Denne bestemmelsen retter seg mot foretak av allmenn interesse (PIE). Forordningen er gjennomført i norsk rett i ny revisorlov § 12-1. I gammel revisorlov § 4-1 første ledd siste setning fremgår det at dersom det foreligger særlige forhold som er egnet til å svekke tilliten til revisor, kan vedkommende ikke revidere den revisjonspliktiges årsregnskap.

Revisjonsselskapet har regler for "uavhengighet og krav om partnerrotasjon knyttet til "Long Associations" også for klienter som ikke er PIE-foretak. Oppdragsansvarlig partner skal ifølge disse "løpende vurdere[r] om det kan foreligge uavhengighetstrussel som følge av langsiktig klientrelasjoner for partner."

Oppdragsansvarlig revisor for et av revisjonsselskapets PIE-oppdrag roterte i [REDACTED] ut av oppdraget som en konsekvens av revisjonsforordningens krav om partnerrotasjon. Samme oppdragsansvarlige revisor fortsatte imidlertid som oppdragsansvarlig revisor for morselskapet som eide over [REDACTED] av

aksjene i PIE-foretaket for regnskapsårene [REDACTED]. Vedkommende har vært oppdragsansvarlig revisor for morselskapet/konsernspissen i overkant av [REDACTED] år.

Som konsernrevisor i morselskapet, kan den tidligere oppdragsansvarlige revisor i PIE-foretaket utøve en ikke ubetydelig innflytelse også på revisjonen av dette vesentlige datterselskapet gjennom instruksjer og rapportering. Finanstilsynet mener dette kan utgjøre særlige forhold som kan medføre svekket tillit, jf. tidligere revisorlov § 4-1, og kan utgjøre et tilfelle av “long associations” etter de interne reglene som bygger på International Federation of Accountants (IFAC) sine etiske regler. Disse reglene skal også følges av norske oppdragsansvarlige revisorer. Det vises til International Code of Ethics for Professional Accountants section 540.2. I uavhengighetsvurderingen for morselskapet er det ikke dokumentert noen vurderinger rundt langsiktige klientrelasjoner for årene 2018, 2019 eller 2020

Finanstilsynet mener at hensynet bak bestemmelsene om partnerrotasjon tilsier at rotasjon også skulle ha skjedd samtidig i konsernspissen som i PIE-foretaket i dette tilfellet.

Finanstilsynet har notert at det av andre årsaker enn rotasjonsregler, er utpekt ny oppdragsansvarlig revisor [REDACTED]

2.1.2 Tilleggstjenester

En mulig trussel mot revisors uavhengighet og objektivitet vil kunne være utførelse av ulike tilleggstjenester til revisjonskunder. Både tidligere og nåværende revisorlov har derfor bestemmelser som forbyr valgt revisor å levere rådgivning og andre tjenester til revisjonskundene dersom dette kan svekke tilliten til at valgt revisor er uavhengig og objektiv. Det vises særlig til tidligere revisorlov § 4-5 og tidligere revisorforskrift § 4-6, samt gjeldende revisorlov §§ 8-1 og 8-5.

Finanstilsynet har vurdert retningslinjer og rutiner Deloitte har som skal sikre at revisjonsselskapet ikke utfører tilleggstjenester i strid med revisorlovens krav. Finanstilsynet har som del av dette tatt stikkprøver mot dokumentasjon for ulike tilleggstjenester Deloitte har utført for revisjonskunder i 2020. Fem kunder ble valgt ut for nærmere kontroll. Kontrollene omfattet både at det er innhentet godkjenning fra oppdragsansvarlig revisor i forkant av leveransene, og at det er foretatt en vurdering av de leverte tilleggstjenestenes art og omfang.

Gjennomgangen viser at oppdragsansvarlig revisor i mange tilfeller har gitt forhåndsgodkjenning av tjenesteleveranser til egen revisjonskunde innenfor en beløpsmessig ramme. Dette kan være en praktisk løsning, men der oppdragsansvarlig revisor godkjenner innenfor slike rammer, må det sikres at avtalen ikke åpner for leveranser av rådgivnings-/tilleggstjenester av et omfang som kan komme i konflikt med revisorlovgivningens bestemmelser om revisors uavhengighet og objektivitet, selv om tjenestetypen isolert sett ikke kommer i konflikt med disse. Leveransene av tilleggstjenester basert på slike avtaler har i flere tilfeller fått et betydelig omfang. Dette gjelder både levering av juridiske tjenester og annen bistand. Finanstilsynet presiserer at omfanget av leverte tilleggstjenester i seg selv vil kunne være problematisk, både i forhold til omfanget av revisjonstjenester som er levert og at det kan være et tegn på at revisor erstatter kompetanse og kapasitet som foretaket selv burde ha hatt.

Finanstilsynet har også funnet eksempler på at forhåndsgodkjenning er innhentet for sent, og etter at oppdraget er akseptert med engasjementsbrev eller oppdraget allerede er fakturert. Forholdet er brudd på forskrift til tidligere revisorlov § 4-6 første ledd.

2.2 Aksept-/fortsettelsesvurderinger

2.2.1 Akseptvurderinger

Bestemmelsene om aksept av revisjonsoppdrag skal hindre at ny revisor bidrar til at virksomhet som ikke drives i samsvar med den lovgivningen som gjelder for virksomheten, kan videreføres. At revisor utviser profesjonell skepsis i sine vurderinger, er avgjørende for å kunne ivareta rollen som allmennhetens tillitsperson.

Finanstilsynet valgte ut fem oppdrag for kontroll av revisors akseptvurderinger. De utvalgte oppdragene hadde alle en historikk med revisorskifter og modifiserte revisjonsberetninger før revisjonsselskapets oppdragsaksept. Dette er situasjoner som stiller skjerpede krav til revisors oppfølging og vurderinger. Det ble avdekket mangler ved gjennomført aksept for alle fem oppdrag.

Det følger av revisorloven § 9-2 og god revisjonsskikk, jf. ISA 220 og ISQC1 at revisor må forsikre seg om at den reviderte retter opp i ulovlige forhold før oppdraget aksepteres, eller i det minste at revisor sørger for at det foreligger en klar, realistisk handlingsplan for retting. Revisor må så påse at planen gjennomføres.

Når forrige revisor opplyser om forhold av betydning for påtroppende revisor, forhindrer det ikke at oppdraget kan aksepteres. Det skjerper imidlertid kravet til ny revisors vurdering av om oppdraget skal aksepteres, og ved fraråding foreligger også en særlig plikt til å dokumentere begrunnelsen, jf. revisorloven § 9-9 tredje ledd. Det vises til Finanstilsynets rundskriv 6/2021 med veiledning om revisors aksept og fortsettelse av revisjonsoppdrag. Det vises videre til punkt 3.2 nedenfor.

Revisors oppfølging etter aksept av oppdraget forutsetter at dokumentasjonen av akseptvurderingen er tilgjengelig/arkivert i revisjonsfilen. Ved etterfølgende oppdragsvurdering vil svakheter ved akseptvurderingen kunne gi følgefeil. Revisor må foreta konkrete vurderinger ved aksept, og også foreta vurderinger av rett og plikt til å fratrukke for den enkelte reviderte etter oppdragsaksepten.

Revisjonsselskapets tiltak som følge av egne kvalitetskontroller

Finanstilsynet registrerer at revisjonsselskapet på bakgrunn av svakheter og mangler i akseptvurderinger avdekket ved egne kvalitetskontroller i 2021, allerede har gjennomført tiltak. Blant annet er enkelte aksepthandlinger sentralisert ved at oppgaver er overført fra den enkelte oppdragsansvarlige revisor til "compliance desk" samt at det er innført rutine med godkjenning sentralisert til en partner per avdelingskontor. Revisjonsselskapet opplyser i sitt tilsvarende at klientaksept allerede har vært tema i obligatoriske kurs og at det vil bli regelmessige opplæringstiltak på dette området framover. Tiltakene vil sammen med økt formalisering av relevante handlinger kunne bidra til bedre å sikre hensiktsmessige og tilstrekkelige akseptvurderinger.

Det er også i 2021 innført kvartalsvise kontrollaktiviteter rettet mot akseptvurderinger. Arbeidet skal bidra til økt oppmerksomhet rettet mot akseptvurderinger og oppdrag hvor revisjonsselskapet vurderer at revisjonen ikke kan gjennomføres med ønsket revisjonskvalitet.

Finanstilsynet tar revisjonsselskapets tiltak til etterretning.

2.3 Revisjonsmetodikk for små foretak

Finanstilsynet kontrollerte to oppdrag hvor revisjonen er dokumentert i et forenklet revisjonsprogram, den såkalte "minipakken". Det ble avdekket flere revisjonsmessige svakheter.

Revisjonsselskapet har i sitt tilsvarende foreløpige tilsynsrapport, på bakgrunn av Finanstilsynets merknader, selv vurdert at revisjonen ikke var gjennomført i samsvar med interne krav og retningslinjer. Det er i tilsvaret beskrevet tiltak for å unngå tilsvarende situasjoner fremover.

Finanstilsynet tar redegjørelsen til etterretning.

2.4 Arbeid mot hvitvasking og terrorfinansiering

2.4.0 Innledning

Revisjonsselskapet har i løpet av 2021 gjort flere endringer i anti-hvitvaskingsarbeidet. Det er blant annet utviklet og innført en modell for risikoklassifisering (risikoklassifiseringsmodellen) og det er tatt i bruk IT-verktøy for gjennomføring av kundekontroll. Selskapet har utpekt ny hvitvaskingsansvarlig og området er tilført flere ressurser.

Finanstilsynet har innhentet revisjonsselskapets virksomhetsinnrettede risikovurdering, en redegjørelse for de opplæringstiltakene som var gjennomført i 2020/21 samt alle rutiner og sjekklister som benyttes for å sikre etterlevelsen av hvitvaskingsloven. I tillegg til å gjennomgå fremlagt dokumentasjon på selskapsnivå, har Finanstilsynet gjennomført en stikkprøvekontroll av utførte kundetiltak på oppdragsnivå for 14 oppdrag.

2.4.1 Virksomhetsinnrettet risikovurdering

Hvitvaskingsloven § 7 stiller krav om at rapporteringspliktige skal identifisere og vurdere risikoen for hvitvasking og terrorfinansiering knyttet til egen virksomhet. Den virksomhetsinnrettede risikovurderingen danner grunnlaget for anti-hvitvaskings- og terrorfinansieringsarbeidet. Det er gjennom den virksomhetsinnrettede risikovurderingen at behovet for tiltak som kan redusere risikoen for å bli utnyttet i hvitvasking eller terrorfinansiering synliggjøres. Ansvar for etablering av en forsvarlig styrings- og kontrollstruktur tilligger det øverste organet, normalt styret i revisjonsselskaper. Det er avgjørende at de reelle risikoene blir beskrevet og inngår i vurderingen, og at de konkretiseres på en måte som gjør det mulig å forstå hva den faktiske risikoen er. Dette for at styret skal kunne vurdere om risikonivået og iverksatte tiltak er forsvarlige.

I risikovurderingen har revisjonsselskapet vurdert risiko knyttet til fire risikopilarer; egen virksomhet, kunder, geografi og produkter og tjenester. Risikopilarene er igjen delt inn i ulike risikofaktorer som hver er vurdert med lav, middels/ lav, middels høy og høy. Samlet sett har revisjonsselskapet vurdert sin iboende risiko som "middels lav". Det foreligger nærmere vurderinger av de ulike risikofaktorene.

Type kunde

I risikovurderingen har revisjonsselskapet inkludert en liste over ulike risikodrivere (årsaker) som kan medføre økt bransjerisiko. Det vises til nærmere omtale i punkt 2.4.3. Revisjonsselskapet har

videre inkludert en tabell som viser andel av kundeporteføljen som har lav, middels lav, middels høy eller høy risiko knyttet til bransje fordelt på forretningsområder.

Underlagsdokumentasjonen viser at revisjonsselskapet har klassifisert bransjer basert på risikodriverne og satt opp en tabell som viser antall kunder i bransjer med økt risiko. Det er ikke knyttet noen vurderinger til tabellen eller noen nærmere vurdering av hvilke sårbarheter revisjonsselskapet står overfor knyttet til bransjer med økt risiko.

Egen virksomhet, herunder ansattes kompetanse

Det fremkommer at risiko knyttet til ansattes kompetanse er knyttet til overholdelse av rapporteringsplikten til Økokrim. Denne er økt grunnet "rask tilslutning av nyansatte", men risikoen trekkes ned grunnet øvrige ansattes kompetanse.

Det er ingen nærmere vurdering av om det kan foreligge risiko (sårbarheter) knyttet til de øvrige ansattes kompetanse. Det fremkommer imidlertid at det kan foreligge risiko knyttet til manglende etterlevelse av rutiner og mindre effektiv og tilstrekkelig internkontroll grunnet geografisk spredning av ansatte. Revisjonsselskapet har hatt vesentlige endringer i systemer og rutiner siste år som påvirker øvrige ansatte. Videre har det vært vesentlige endringer i arbeidsmetode og samhandling på revisjonsteamet som følge av Covid19. Risikovurderingen inneholder ikke noe om andre sårbarheter knyttet til ansatte og deres kompetanse.

Revisjonsselskapet har ikke utført noen undersøkelser eller rapporteringer de siste tre år om mistenkelige forhold knyttet til hvitvasking eller terrorfinansiering. Det foreligger ingen vurdering av om få undersøkelser kan skyldes mangelfull opplæring i indikatorer knyttet til hvitvasking, eller om det kan være andre forhold som gjør at revisjonsforetaket ikke fanger opp mistenkelige transaksjoner. I den virksomhetsinnrettede risikovurderingen er det derimot konkludert med at et lavt antall rapporter til Økokrim indikerer at revisjonsvirksomheten har "lav risiko for forsøk på hvitvasking".

Tjenester

Revisjonsselskapet har vurdert avdekkingsrisiko og involveringsrisiko knyttet til ulike tjenester som tilbys. Avdekkingsrisiko er risikoen for at revisjonsselskapet ikke fanger opp hvitvaskingsaktivitet hos oppdragsgiver. Involveringsrisiko er risikoen for at tjenesten blir brukt som modus for hvitvasking.

For åtte av ti tjenester, blant annet revisjon, finansiell attestasjon og rådgivning av selskapsstrukturer, er involveringsrisikoen vurdert som "lav" fordi det ikke går pengestrømmer ut av revisjonsselskapet i forbindelse med tjenesten. For ti av ti tjenester er avdekkingsrisikoen vurdert som "lav" eller "middels lav" og revisjonsselskapets mulighet for innsikt i eller avdekking av hvitvaskingsaktivitet er beskrevet.

I Nasjonal risikovurdering (2020) beskrives særlig rådgivningstjenester som leveres av revisjonsselskap, "*Revisjonsselskaper tilbyr også rådgivningstjenester, og det er ofte ved levering av slike tjenester at foretakene utnyttes som ledd i hvitvasking, særlig i forbindelse med skatte- og selskapsrådgivning*

Revisjonsforetaket har ingen vurdering av rådgivningstjenester knyttet til skattetematikk.

Andre forhold

Den interne kvalitetskontrollen knyttet til overholdelse av hvitvaskingsregelverket viste manglende etterlevelse i en vesentlig del av de kontrollerte oppdragene. Den virksomhetsinnrettede risikovurderingen reflekterer ikke de svake resultatene i den interne kvalitetskontrollen.

Terrorfinansiering er ikke vurdert som et eget tema i den virksomhetsinnrettede risikovurderingen.

Finanstilsynets vurdering

Finanstilsynet mener at revisjonsselskapets virksomhetsinnrettede risikovurdering på flere områder er mangelfull og/eller uklar.

Finanstilsynet mener at manglende vurderinger av hvilke høyrisikobransjer revisjonsselskapet selv er eksponert for utgjør en vesentlig mangel i revisjonsselskapets virksomhetsinnrettede risikovurdering. Det å anslå at porteføljen inneholder ■% høyrisikokunder med bakgrunn i bransje er ikke tilstrekkelig konkretisert for å kunne iverksette adekvate tiltak.

Finanstilsynets oppfatning er at koblingen mellom de identifiserte risikoene og de konkrete tiltak knyttet til disse risikoene er uklar. I tilsvar til foreløpig rapport viser revisjonsselskapet til at det ikke er hensiktsmessig å ha en slik konkret kobling da enkelte tiltak kan dekke flere risikoer og omvendt. Videre henviser revisjonsselskapet til kapittelet i den virksomhetsinnrettede risikovurderingen der det er en beskrivelse av enkelte rutiner. Finanstilsynet mener at det er nødvendig å knytte konkrete tiltak til identifiserte risikoer for å kunne ha et så reelt bilde som mulig av selskapets gjenværende risiko for å bli utnyttet i hvitvasking eller terrorfinansiering.

Det foreligger også mangler knyttet til vurdering av høyrisikobransjer i vurderingen/klassifiseringen av den enkelte kunde, jf. punkt 2.4.3.

I tilsvar til foreløpig tilsynsrapport viser revisjonsselskapet til at listen over risikodrivere utgjør revisjonsselskapets vurdering av risikofaktorer tilknyttet bransjedimensjonen. Videre er alle bransjer vurdert i lys av risikodriverne og revisjonsselskapet har i grunnlagsdokumentasjonen detaljerte oversikter over revisjonsselskapets eksponering for ulike høyrisikobransjer. Finanstilsynet presiserer at kritikken ikke er rettet mot mangel på grunnlagsdokumentasjon, men mot mangel på vurdering av denne informasjonen. Listen over risikodrivere er etter Finanstilsynets vurdering en generell oversikt over risikoelementer, men er uten vurderinger av hvordan revisjonsselskapet er eksponert mot disse. Den virksomhetsinnrettede risikovurderingen må ta utgangspunkt i revisjonsselskapets forhold slik at egen risiko identifiseres og håndteres. Revisjonsselskapet anfører videre at de i neste oppdatering vil innarbeide særlige sårbarhetsvurderinger for bransjedimensjonen. Finanstilsynet tar dette til etterretning.

Finanstilsynet mener også at risikoen for mangelfull opplæring og kompetanse hos revisjonsselskapets ansatte, ut over nyansatte, ikke er vurdert i tilstrekkelig grad. En sentral risiko vil være om de ansatte er i stand til å avdekke forhold som kan indikere at midler har tilknytning til hvitvasking eller terrorfinansiering.

I tilsvar til foreløpig tilsynsrapport opplyser revisjonsforetaket at risikoforhold knyttet til ansatte vil bli utdypet i oppdateringen av den virksomhetsinnrettede risikovurderingen. Finanstilsynet tar revisjonsselskapets tilsvar til etterretning og forutsetter at revisjonsforetaket også oppdaterer rutineene for å sikre at revisjonsselskapet håndterer identifisert risiko.

Finanstilsynets oppfatning er at revisjonsselskapets vurdering av tjenester som tilbys er mangelfull da det ikke foreligger en reell vurdering av risikoen (sårbarhetene) ved de tjenestene revisjonsselskapet tilbyr.

Selv om det ikke går betalingsstrømmer gjennom revisjonsforetaket, er det også andre måter tjenestene kan misbrukes på. Revisjonsforetaket har i tilsvar til foreløpig tilsynsrapport gitt uttrykk for at produkt- og tjenesterisiko vil utdypes i oppdateringen av den virksomhetsinnrettede risikovurderingen.

Finanstilsynet mener at flere relevante risikoer ikke er hensyntatt eller vurdert i den virksomhetsinnrettede risikovurderingen, blant annet de svake resultater fra kvalitetskontrollen. Følgelig mangler styret viktig informasjon i sin vurdering av nødvendige tiltak for å sørge for etterlevelse av hvitvaskingsregelverket. Selv om revisjonsselskapet har iverksatt tiltak knyttet til de svake resultatene, mener Finanstilsynet at dette er forhold som bør inngå i den virksomhetsinnrettede risikovurderingen. Revisjonsselskapet skulle videre vurdert risikoen for terrorfinansiering særskilt. Dersom revisjonsselskapet mener risikoen er lav, skal dette likevel fremkomme i den virksomhetsinnrettede risikovurderingen.

I tilsvar til foreløpig tilsynsrapport har revisjonsforetaket gitt uttrykk for at resultatene fra kvalitetskontrollene på hvitvaskingsområdet fremover vil inngå i den virksomhetsinnrettede risikovurderingen og at risikoen for terrorfinansiering vil vurderes særskilt.

2.4.2 Risikoklassifisering av kunder

Risikoklassifisering av den enkelte kunde må ta utgangspunkt i de generelle vurderingene som er gjort i den virksomhetsinnrettede risikovurderingen og deretter i konkrete forhold ved kunden. Dersom det konkluderes med høy risiko for hvitvasking eller terrorfinansiering, skal det gjennomføres forsterkede kundetiltak. Klassifiseringen og tiltakene vil i stor grad styres av hvilken bransje kunden opererer i. Rapporteringspliktige må dokumentere særskilte vurderinger knyttet til kundens bransje når kunden driver virksomhet i høyrisikobransjer.

Risikoklassifiseringen av revisjonsselskapets kunder tar utgangspunkt i et egenutviklet system, der bransje og øvrige opplysninger legges inn om kunden og oppdraget. Risikoklassifiseringsmodellen ble tatt i bruk våren 2021 og på tilsynstidspunktet jobbet revisjonsselskapet fortsatt med å risikoklassifisere oppdrag i kundeporteføljen. I modellen vektet ulike risikofaktorer, jf. beskrivelsen under. I tillegg er det enkelte avgjørende faktorer som må være oppfylt for at kunden ikke skal klassifiseres med høy risiko, blant annet at det ikke foreligger PEP, mistanke om hvitvasking eller terrorfinansiering eller tilknytning til høyrisikoland.

Nærmere om bransje

Bransje vektet i utgangspunktet med ■ % i risikoklassifiseringsmodellen. Modellen åpner likevel for at kunder i bransjer med forhøyet risiko kan klassifiseres med "normal" risiko dersom det er lavere risiko knyttet til øvrige risikofaktorer som inngår i modellen.

Revisjonsselskapet har forhåndsdefinert alle næringskoder (NACE) med henholdsvis lav, lav/moderat, moderat/høy eller høy risiko. Grunnlaget er et bransjebibliotek der det er vurdert ulike risikodrivere for alle næringskodene. Risikodrivere er eksempelvis om bransjen er avhengig av lisenser, om bransjen har høy grad av utenlandsk arbeidskraft, om bransjen har høy grad av kontantoverføringer, om bransjen har hyppig bruk av agenter og mellommenn. Over halvparten av bransjene er klassifisert med lav eller normal/lav risiko.

I Finanstilsynets stikkprøvekontroll på oppdragsnivå er det tatt utgangspunkt i hvitvaskingsdokumentasjonen som forelå for de ulike kundene på tilsynstidspunktet. Finanstilsynet oversendte utvalget over kunder til revisjonsforetaket. Fem av totalt 14 kunder har virksomhet i høyrisikobransjer. Ingen av disse var klassifisert med høy risiko. Fire av disse var klassifisert med normal risiko og en kunde var klassifisert med lav risiko. Det forelå ingen vurdering av om kundens bransje skulle tilsi økt risiko for de fem kundene.

Finanstilsynet har i forbindelse med tilsynet mottatt dokumentasjon som viser at to av kundene ble reklassifisert til høy risiko. For to øvrige kunder ble det i reklassifiseringen ikke hensyntatt at kunden også har virksomhet i høyrisikobransje som ikke dekkes av næringskoden kunden er registrert med.

Ingen av de fem rådgivningskundene var risikoklassifisert etter hvitvaskingsloven. For tre av disse kundene var det ikke utført noen kundetiltak til tross for at rutinen tilsier at det skal gjennomføres kundetiltak for alle kunder. Det forelå ingen vurdering av om den leverte tjenesten var utenfor hvitvaskingslovens anvendelsesområde. I etterkant av Finanstilsynets forespørsler har revisjonsselskapet opplyst til Finanstilsynet at tjenestene er vurdert å være utenfor hvitvaskingslovens anvendelsesområde.

Finanstilsynets vurdering

Risikoklassifiseringsmodellen har betydning for hvilke kundetiltak som gjennomføres. Det er dermed avgjørende at modellen er satt opp på en måte som gjør at den reelle risikoen hensyntas.

Finanstilsynets vurdering er at modellen ikke er satt opp på en måte som gjør at det rettes tilstrekkelig oppmerksomhet mot risiko knyttet til kundenes bransje. Finanstilsynet mener de avdekkede svakhetene i stikkprøvekontrollen underbygger dette. Konsekvensen kan være at revisor for kunder i høyrisikobransjer ikke retter nødvendig oppmerksomhet til slike kunder eller forstår hvorfor bransjen representerer høy risiko, og at gjennomførte kundetiltak ikke hensyntar den foreliggende risiko på tilstrekkelig måte.

I tilfeller der vurderingen av bransjerisiko baseres på registrert bransjekode, er det nødvendig å vurdere om den bransjekoden er dekkende for virksomheten som utøves. I den grad kunden har virksomhet på andre områder enn det bransjekoden tilsier, må dette hensyntas. Videre vil flere bransjekoder dekke en rekke ulike typer virksomhet med ulik risiko.

Finanstilsynet gjennomførte stikkprøver knyttet til enkelte av bransjene i bransjebiblioteket for å danne seg et inntrykk av hvordan ulike bransjer ble vurdert. I foreløpig tilsynsrapport ga Finanstilsynet uttrykk for at flere av vurderingene fremstod som lite treffende. I tilsvar til foreløpig tilsynsrapport har revisjonsselskapet gitt uttrykk for at klassifiseringen av bransjene vil gjennomgås.

Finanstilsynets vurdering er at risikoklassifiseringsmodellen ikke er innrettet på en måte som hensyntar reell risiko knyttet til kundenes bransje. Når det benyttes vektete modeller må revisjonsselskapet gjøre forsvarlige vurderinger av hvilke risikomomenter som kan veies mot hverandre og hvilke risikomomenter som er egnet til å differensiere kundene slik at reell risiko faktisk hensyntas.. Det vises også til punkt 2.4.3 der Finanstilsynet peker på mangelfull vurdering av selskapsstruktur i risikoklassifiseringsmodellen.

Finanstilsynets konklusjon er at reell risiko ikke har blitt hensyntatt i tilstrekkelig grad ved fastsettelse av risiko på den enkelte kunde i stikkprøvekontrollen. Manglene knyttet til risikoklassifisering av kunder utgjør brudd på hvitvaskingsloven, jf. hvitvaskingsloven § 8, jf. § 9.

Finanstilsynet presiserer videre at revisjonsselskapet må etablere rutiner for at vurderinger av hvitvaskingslovens anvendelsesområde gjøres i forkant av at kundeforholdet opprettes. I den grad den interne rutinen innebærer at alle kundeforhold skal behandles som om de omfattes av hvitvaskingsloven, må revisjonsforetaket sikre at denne rutinen følges. Finanstilsynet har ut over dette ikke tatt stilling til om de aktuelle kundene faktisk er innenfor hvitvaskingslovens anvendelsesområde.

2.4.3 Eier- og kontrollstruktur

Revisjonsselskapets etterlevelse

Det følger av hvitvaskingsloven § 13 første ledd, tredje punktum, at rapporteringspliktige skal gjennomføre egnede tiltak for å forstå eierskaps- og kontrollstrukturen hos kunden, samt at tiltakene skal dokumenteres. En kartlegging av eierskaps- og kontrollstrukturen er nødvendig for å kunne vurdere risikoen for om kunden kan være involvert i hvitvasking eller terrorfinansiering. For å dokumentere forståelsen av eierskaps- og kontrollstrukturen i mer omfattende og kompliserte konsernstrukturer, mener Finanstilsynet at det må utarbeides en samlet oversikt, herunder et organisasjonskart som viser alle selskapene i konsernet.

Finanstilsynet har vurdert revisors kartlegging av eierskaps- og kontrollstruktur for 14 kunder. Alle kundene var del av et konsern. Flere av kundene inngikk i en komplisert struktur. For ingen av kundene forelå det en dokumentert forståelse eller vurdering knyttet til *kontroll*struktur eller hvorvidt denne skiller seg fra juridisk eierskap. Kartleggingen av eierstrukturen var for flere av selskapene i tillegg mangelfull da kartleggingen ikke inkluderte alle eiere (direkte og indirekte).

For ingen av oppdragene forelå det vurderinger av om kompleks struktur kunne innebære økt hvitvaskingsrisiko. I risikoklassifiseringsmodellen skal revisor svare "ja" eller "nei" på spørsmål om kundens eierskaps- og kontrollstruktur er enkel å forstå. For kundene der risikoklassifiseringsmodellen var benyttet, var det for alle svart "ja" på spørsmål om eierskaps- og kontrollstruktur er oversiktlig og enkel å forstå uten nærmere begrunnelse.

Finanstilsynets vurdering

Finanstilsynet mener det foreligger mangler i revisjonsselskapets kartlegging av eierskaps- og kontrollstruktur for alle kontrollerte oppdrag. Finanstilsynet mener at kundene hadde en så komplisert struktur at dette skulle inngått i revisors vurdering av risiko for hvitvasking. At dette ikke ble vurdert hos noen av kundene, er en svakhet i risikovurderingen og klassifiseringen av den enkelte kunde.

Finanstilsynet mener at manglende veiledning knyttet til hva som utgjør en enkel eller komplisert eier- og kontrollstruktur har medført at reell risiko ikke er hensyntatt i risikoklassifiseringen av den enkelte kunde. Det er en svakhet at det er opp til revisors subjektive skjønn å vurdere om strukturen er enkel, uten at det er angitt kriterier for vurderingen.

For å dokumentere forståelsen av eierskaps- og kontrollstrukturen i mer omfattende konsernstrukturer, mener Finanstilsynet at revisjonsselskapets rutiner må kreve en samlet oversikt, for eksempel organisasjonskart, som viser alle selskapene i konsernet. Kompliserte selskapsstrukturer trekkes frem som risikomoment både i Nasjonal Risikovurdering og i revisjonsselskapets egen virksomhetsinnrettede risikovurdering. At det foreligger svakheter i kartleggingen av eierskaps- og kontrollstrukturer, og at en dokumentert vurdering av denne på den

enkelte kunde nærmest er fraværende, mener Finanstilsynet er et brudd på § 13 første ledd tredje punktum.

I tilsvar til foreløpig tilsynsrapport anfører revisjonsselskapet at de er i ferd med å gjennomføre tiltak for å utbedre vurdering av eier- og kontrollstruktur.

2.4.4 Reelle rettighetshavere

Revisjonsselskapets etterlevelse

Forståelse av eierskaps- og kontrollstruktur er grunnleggende for å identifisere reelle rettighetshavere. Revisjonsselskapet skal innhente og bekrefte opplysninger om fysiske personer som, alene eller sammen med nære familiemedlemmer, direkte eller indirekte eier eller kontrollerer mer enn 25 prosent av eierandelene til kunden, har rett til å utpeke eller avsette mer enn halvparten av kundens styremedlemmer, eller utøver kontroll på annen måte (reelle rettighetshavere), jf. hvitvaskingsloven § 13 tredje ledd, jf. § 14. Det skal dokumenteres hva som er gjort for å identifisere reelle rettighetshavere.

Revisor innhenter egenerklæringsskjema fra kunden om blant annet reelle rettighetshavere. Videre gjøres det søk på juridisk eierskap i norske offentlige registre. Seks av de kontrollerte oppdragene har direkte eller indirekte utenlandske foretak på eiersiden. Kun i ett tilfelle ble det gjort tiltak for å bekrefte det utenlandske eierskapet.

Fire av de kontrollerte oppdragene fremstår å være familieeid. For ingen av disse forelå det informasjon eller vurderinger knyttet til om nærstående ble hensyntatt i identifiseringen av reell rettighetshaver.

Finanstilsynets vurdering

I flere av oppdragene som ble gjennomgått, fremkommer det ikke av dokumentasjonen hva som er vurdert eller vektlagt av revisor for å identifisere reell rettighetshaver. Det er heller ikke klart for Finanstilsynet ut fra dokumentasjonen hva som gjør at de aktuelle personene er blitt identifisert som reell rettighetshaver. Det er brudd på hvitvaskingsloven § 14 første ledd.

2.4.5 Formål og tilsiktet art

Revisjonsselskapets etterlevelse

For å kunne risikoklassifisere kunden og utføre løpende oppfølging i samsvar med hvitvaskingsreglene, må revisjonsselskapet innhente og vurdere nødvendige opplysninger om kundeforholdets formål og tilsiktede art, jf. hvitvaskingsloven §§ 12 femte ledd og 13 femte ledd. Når oppdraget er et revisjonsoppdrag for foretak som ikke kan fravelge revisjon, vil formål og tilsiktet art være klart.

Revisjonsselskapets rutine beskriver at det skal innhentes og vurderes opplysninger om formål og tilsiktet art som et ledd i risikoklassifiseringen. Det fremkommer at denne vurderingen skal dokumenteres i risikoklassifiseringsmodellen. I risikoklassifiseringsmodellen skal revisor krysse av for hvilke tjenester som leveres, samt svare "ja" eller "nei" på spørsmål om tjenesten gir mening ut fra kundens virke og art. Ut over dette er det ingen vurdering av formålet med tjenesten, selv om det er levert andre tjenester enn lovpålagt revisjon. Eksempelvis er beskrivelsen av tjenesteleveransen i oppdrag 11: "Financial and tax due diligence, potentially also structuring assistance".

Finanstilsynets vurdering

Finanstilsynet mener at det ikke er dokumentert tilstrekkelige vurderinger av formål og tilsiktet art for de kontrollerte oppdragene. Spesielt viktig er denne vurderingen for tjenester som anses å ha økt risiko eller tjenester levert til kunder med økt risiko.

Finanstilsynet mener risikoklassifiseringsmodellen ikke er satt opp på en måte som gjør at formål og tilsiktet art vurderes og dokumenteres. Det er brudd på hvitvaskingsloven § 8, jf. § 13 femte ledd.

I tilsvar til foreløpig tilsynsrapport anfører revisjonsselskapet at risikoklassifiseringsmodellen vil justeres knyttet til vurdering av formål og tilsiktet art.

2.4.6 Opplæring

Revisjonsselskapets etterlevelse

Revisjonsselskapet skal sikre at ansatte og andre som utfører oppdrag for selskapet gis opplæring i revisjonsselskapets risikoeksponering og forpliktelser etter hvitvaskingsloven, og er i stand til å gjenkjenne forhold som kan indikere risiko for hvitvasking og terrorfinansiering. Opplæringen skal gis jevnlig slik at kunnskapen vedlikeholdes og oppdateres. I den grad det foreligger nye rutiner eller systemer, må de ansatte gis nødvendig opplæring for å kunne bruke systemene på tiltenkt måte.

I løpet av inneværende og forrige år har opplæringen av ansatte som ikke er oppdragsansvarlige vært begrenset til to kurs på en halv time og to nyhetsbrev til alle ansatte, samt ytterligere tre nyhetsbrev til ansatte i revisjon. Det er i tillegg gjennomført opplæring av personell i selskapets Compliance Desk.

Finanstilsynets vurdering

Finanstilsynet bemerker at tilstrekkelig opplæring er blant de viktigste tiltakene revisjonsselskapet kan iverksette for å hindre at selskapet blir brukt som ledd i hvitvasking eller terrorfinansiering. Tatt i betraktning de store endringene i systemer og rutiner som ble gjennomført i første halvår 2021, er Finanstilsynets oppfatning at det ikke er gitt tilstrekkelig opplæring til å sikre etterlevelse. Det underbygges også av svakhetene i etterlevelsen av pliktene knyttet til kundetiltak, beskrevet i tidligere punkter. Forholdet er brudd på hvitvaskingsloven § 36.

Indikasjoner på at opplæringen, som skal bevisstgjøre medarbeidere og partnere om at økonomisk kriminalitet og hvitvasking kan skje blant egne klienter, har vært svak, er fraværet av undersøkelser av mistenkelige transaksjoner siste tre år og svake resultater i intern kvalitetskontroll (overvåkningskontrollen).

I tilsvar til foreløpig tilsynsrapport anfører revisjonsselskapet at opplæringsprogrammet knyttet til opplæring av personell involvert i kundetiltaksprosessen og også for øvrige ansatte vil bli styrket.

2.4.7 Internkontroll

Revisjonsselskapets etterlevelse

Revisjonsselskapet skal gjennomføre internkontroll (testing av etterlevelse) for å påse at hvitvaskingslovens krav overholdes, jf. hvitvaskingsloven § 35 første ledd. Revisjonsselskapet har utnevnt etterlevelsesansvarlig og har utarbeidet rutiner for hvordan internkontrollen etter hvitvaskingsloven skal utføres, herunder hvordan oppdrag skal utvelges for kontroll, hvilke hvitvaskingsplikter som skal kontrolleres og hvordan funn skal følges opp.

Revisjonsselskapets rutiner for gjennomføring av internkontroll ble oppdatert i oktober 2021, og det var dermed ikke gjennomført internkontroll etter de nye rutinene på tidspunktet for tilsynet. På tilsynstidspunktet var det gjennomført internkontroll knyttet til tjenester levert av revisjonsavdelingen, men ikke tilknyttet etterlevelsen av hvitvaskingsregelverket i tjenester levert av rådgivningsavdelingen. Revisjonsselskapet hadde ikke utformet internkontrollen på en slik måte at også oppdrag med forsterkede kundetiltak ble inkludert. Revisjonsselskapet har ikke kunnet redegjøre for om oppdrag med høy risiko (forsterkede kundetiltak) ble inkludert i internkontrollen.

Finanstilsynet gjennomgikk to oppdrag som var gjenstand for revisjonsselskapets egen internkontroll og som var rapportert som "compliant". For det ene foretaket ble det i sjekklisten for intern kvalitetskontroll notert at oppdraget er klassifisert med "lav risiko uten tilstrekkelig begrunnelse". Det fremkommer "*Dette ble gitt som en observasjon til partner, da ny risikoklassifisering skulle gjøres innen kort tid.*" Finanstilsynet mener funnet er av en slik karakter at oppdraget ikke skulle blitt vurdert som "compliant". Kartlegging av eierskaps- og kontrollstruktur og reelle rettighetshavere hadde tilsvarende svakheter som beskrevet i punkt 2.4.4 uten at dette ble påpekt i den interne kvalitetskontrollen.

Finanstilsynets vurdering

Det er en mangel at revisjonsselskapet ikke har utført internkontroll av rådgivningsoppdrag som er underlagt hvitvaskingsloven. Videre skulle internkontrollen også omfattet gjennomføring av forsterkede kundetiltak.

I tilsvaret til foreløpig tilsynsrapport skriver revisjonsforetaket at etterlevelsesprogrammet er endret slik at rådgivningsoppdrag omfattet av hvitvaskingsloven omfattes. Videre er utvalgsriterier presisert med hensyn til at oppdrag med høy risiko alltid skal omfattes av stikkprøveutvalg og revisjonsselskapet har tilført ytterligere ressurser for gjennomføring av løpende etterlevelseskontroller.

3. KONTROLL AV REVISJONSOPPDRAG

3.1 Kontroll av allmenninteresseoppdrag

Det ble gjennomført kontroll av utført revisjon på utvalgte områder av årsregnskapet 2020 for to allmenninteresseforetak. Finanstilsynet konkluderte med at det på de kontrollerte områder var innhentet hensiktsmessig og tilstrekkelig revisjonsbevis, men har følgende merknad til konsernrevisjonen av ett av foretakene:

3.1.1 Revisjonen av nærstående parter

Revisor har i revisjonsdokumentasjonen beskrevet hvilke kontroller som er blitt utført for å oppfylle revisors oppgaver og plikter vedrørende relasjoner til nærstående parter og transaksjoner med disse ved revisjonen av års- og konsernregnskapet for selskapet.

Revisor har imidlertid ikke dokumentert kontroll med tallgrunnlaget for opplysningene [redacted] om nærstående parter. Finanstilsynet mener dette er mangel ved revisjonen og viser til ISA 550 punkt 25 bokstav a jf. ISA 330 punkt 24.

3.2 Kontroll av mindre oppdrag (Minipakken)

Finanstilsynet gjennomgikk to oppdrag hvor revisjonen er gjort under programmet "Minipakken" av revisjonsselskapets revisjonsverktøy.

Følgende forhold ble omtalt i foreløpige merknader:

- Vesentlighetsberegning
- Inntekter (kreditsalg), herunder særskilt risiko
- Transaksjoner med nærstående
- Bank, herunder manglende arbeidsdeling
- Oppdragsdokumentasjon
- Hendelser etter balansedato

Revisjonsselskapet har i sitt tilsvarende til foreløpig tilsynsrapport tatt Finanstilsynets observasjoner til etterretning, jf. punkt 2.3.

Finanstilsynets vurdering

Finanstilsynet mener at revisor ikke hadde sørget for tilstrekkelige og hensiktsmessige revisjonsbevis som grunnlag for revisjonsberetningene for de to oppdragene. Det vises til revisorloven § 5-2 annet ledd, jf. ISA 500 og ISA 700.

4. OPPSUMMERING

Finanstilsynets tilsyn har avdekket enkelte mangler knyttet til revisjonsselskapets retningslinjer og rutiner. Revisjonsselskapet har tatt de observerte svakhetene i gjennomføringen av to mindre revisjonsoppdrag til etterretning og iverksatt kvalitetsforbedrende tiltak.

For å legge til rette for et godt antihvitvaskingsarbeid i revisjonsselskap er det grunnleggende at det gjøres en grundig virksomhetsinnrettet risikovurdering der reelle risikoer drøftes og hensyntas. Dette vil blant annet sørge for at ressurser brukes der risikoen er størst og at relevante tiltak iverksettes. Finanstilsynet har påpekt til dels alvorlige mangler i revisjonsselskapets virksomhetsinnrettede risikovurdering og i risikoklassifiseringen som gjøres på de enkelte oppdragene.

Finanstilsynet er av den oppfatning at reell risiko ikke hensyntas i tilstrekkelig grad, verken i vurderingen av egen virksomhet eller i vurderingen av de enkelte kundene. Finanstilsynet har også påpekt svakheter i foretakets internkontroll og i opplæringen av ansatte.

Det fremgår av revisjonsselskapets tilsvarende at de forhold Finanstilsynet har påpekt er fulgt opp eller er under oppfølging. Finanstilsynet vil følge opp disse forholdene ved senere tilsyn.

For Finanstilsynet

Anne Merethe Bellamy
direktør for markedstilsyn

Anders Hole
seksjonssjef

Dokumentet er godkjent elektronisk og har derfor ikke håndskrevne signaturer.